

Egy summerhilli diák emlékezik: Lucien Crofts

január 19, 2013

1970-77

Azok számára, akik nem a hagyományos életpályamodellre választják, vagy nem erre vannak hivatva, a leghasznosabb, amit a summerhilli nevelés nyújt, az életrevalóság és rugalmasság. Az iskola kapuit elhagyva, sokan érzik elveszetteknek magukat a világban magas képesítések és bizonyítványok nélkül, ám Lucien Crofts nem tartozott ezek közé. Ő számos Summerhillben szerzett képesség birtokában különféle érdekes utakat járt be.

Lucien Crofts 15 hónapos volt, amikor a szülei elváltak, és élete első pár évét a nagyszüleivel töltötte – „Így életem legmeghatározóbb éveit a háborús nemzedék köreiben élhettem, ami, ha úgy vesszük érdekes élmény.” A nagyszülők Cornwallban éltek, Bodmin Moor szikláinak peremén. Lucien kicsit magányosnak találta ott az életét – „főleg nagyszülők egyszem unokájaként; de a környezet fantasztikus játszótérként szolgált!”

Bár nyilvánvalóan megviselte őt szülei hiánya, mégis elég boldog és nyugodt gyerekkora volt. „A nagyszüleim, miután nyugdíjba mentek, jobb szülőnek bizonyultak nekem, mint a saját gyerekeik számára. Többé-kevésbé osztatlan figyelmet biztosítottak számomra. Semmi más dolguk nem volt, mint hozzám jónak lenni. Azt hiszem, a nagyapám egészen magára talált. Megtanult játszani. Az ilyesfajta családmmodellhez mindig járul egy nagy adag lelki furdalás, és szerintem nagyapám egyben igyekezett a bátyám, az apám és még isten tudja mi minden lenni, és meg kell, hogy mondjam, igen jól teljesített ezen a téren, ha hozzávesszük, hogy már a hatvanas évei derekán járt.”

Eleinte Lucien édesanyja a két gyerekkel próbált egyedül boldogulni, de nem sikerült neki. „Teljesen szétesett az élete. A gyámhatóság ekkor közbelépett, és végül a nagyszüleim mentettek meg engem.” Lucien öccse nem volt ilyen szerencsés, őt örökbe adták egy másik családhoz, mivel a nagyszülők nem tudták mindkét gyereket vállalni. Lucien érthetően nagyon sajnálja, hogy így történt. „Manapság ezt minden erővel igyekeznek elkerülni, de akkoriban még más volt a helyzet. Így most van valahol egy öcsém, aki az egyetlen édestestvérem, és egykeként kellett felnőnem, amikor nem is voltam az.”

Hosszú ideig Lucien nem találkozott szinte soha a szüleivel, bár két és fél éves korából feldereng neki egy bírósági tárgyalás, amin az elhelyezéséért folyt a harc. „Valaki nekem szegezte a kérdést << És te mit szeretnél, kisfiam? >> mire én elsírtam magam, és közöltem, << Én csak haza akarok menni a nagyiékhoz! >>”

Így is lett, és még két további évet töltött a nagyszülőknél. Aztán egy szép napon az apja megjelent a színen egy sportkocsival és egy új nővel, és elvitte Lucient magával. Ez alkalommal már bírósági határozattal a zsebében érkezett, de Lucien szerencsére szoros kapcsolatban maradhatott a nagyszüleivel. „Érzelmi szempontból a nagyapám volt az apám, akkor árvultam el, amikor ő meghalt. Az igazi apámtól érzelmileg tartottam a távolságot. Persze ez régen volt, manapság már jó a kapcsolatunk. Ám akkor egész más elképzeléseim voltak arról, kik a szüleim: jóval öregebbek voltak apámnál.”

Lucien édesapja döntött úgy, hogy a fiának Summerhillbe kell mennie, később bevallotta, saját magától akarta megmenteni a gyereket. Előtte persze Lucien több hagyományos iskola padját is koptatta. A nagyszülők támogatták anyagilag a Summerhillbe való beiratkozást, „bár elég konvencionálisan gondolkodtak, úgyhogy nem igen tetszett nekik, hogy nincs fegyelmezés, meg ilyenek”. Amikor Lucien náluk töltötte a nyári vakációt, emlékszik, mennyire aggódtak azon, hogy a gyerek nem halad

eléggé az írással-olvasással. „Folyton ezzel piszkáltak, ami aztán további iskolai semmittevésbe torkollott.”

Első két Summerhillben töltött évére úgy emlékszik vissza, mint a krónikus honvágy és bizonytalanság állapotára. Ez részben köszönhető volt a rosszul sikerült első perceknek is. Amikor elvitték Summerhillbe, mindkét szülő jelen volt, de egyik sem köszönt el a gyerekeitől. „Elkezdtem a nevelőmmel beszélgetni, aztán egy gyerekkel játszani, és mire felocsúdtam, mindketten elmentek.” Ez a hirtelen elválás mély és maradandó nyomot hagyott Lucienben. „Sokáig szenvedtem emiatt – hiszen épp csak kezdtem megszokni az új családtagjaimat, erre egyből el is tűntek a képből. Másodsorra is megcsinálták ugyanazt velem, mint csecsemőkoromban.” Megint elhagyottnak érezte magát, egyedül egy teljesen idegen helyen. „Teljesen kikészültem, minden este zokogva hívtam fel őket telefonon. Úgy éreztem, bennrekedtem azon a szörnyű helyen.”

Lucien a szülői alkalmatlanság további megnyilvánulásainak is szenvedő alanya lett később, például akkor, amikor egyszer a félév megkezdése után pár nappal tért vissza Summerhillbe. „Az apám feltett a vonatra Saxmundhamban, és megígérte, hogy szól Enának, hogy jöjjön ki elém az állomásra, de ezt azzal a lendülettel el is felejtette.” Lucien csak állt az állomáson és várta Enát egyre idegesebben és idegesebben. Végül odatelefonált az iskolába. „Mire Ena: <<És mi a probléma? Gyere ide!>> de az igazság az, hogy teljesen megbénított a bizonytalanság. Apám pedig folyton ilyeneket csinált velem. Most már nem tenne ilyesmit. Tanult a hibáiból, és a következő gyerekeivel sokkal jobban bánt.”

Elég sok időnek kellett eltelni ahhoz, hogy Lucien otthon érezze magát Summerhillben. „Tulajdonképpen az első pár évet borzalmas félelemben töltöttem el. Volt két-három úgynevezett problémás gyerek ott akkor, akik igencsak próbára tettek engem. Közülük ketten a legjobb barátaim lettek később.” Időbe telt, míg Lucien ráért a hely szellemére, és megértette,

mi a heti gyűlések lényege. „Nem értettem, mire való felhozni valakit a gyűlésen. Senkit nem ismertem, és nem is bíztam senkiben. Még mindig a majd-a-felnöttek-elintézik-stádiumban voltam.”

Nehéz volt elfogadni, hogy tíz közül ő csak egy, akivel a nevelő foglalkozik, hiszen előtte a nagyszülei szeme fénye ő volt, csak vele foglalkoztak. „Attól tartok, hogy egy pár talpraesettebb, erősebb egyéniségű gyerek csak az elkényeztetett kiskölyköt látta bennem. Életemben először Summerhillben verekedtem. Azt hiszem, ezeknek a gyerekeknek igazi problémás szülei lehettek, ahogy Neill mondta volna. Sokan voltunk ilyenek.”

Neill még élt, amikor Lucien első két évét töltötte Summerhillben, és homályos emlékei vannak is egy pár terápiás magánóráról, amit tartott neki. „Biztosan használtak is az órái, de igazából ezt nem lehetett tudni, főleg a Neill-féle terápiákból kiindulva. A gyerekek nem is realizálták, hogy épp terápián vannak. Nem lehetett közölni velük, hogy <<Fiam, most mész a terápiára!>> Bár, az amerikaiakkal talán mégis.” Aztán Neill utolsó éveiben már hanyagolta a terápiás magánórákat. „Arra a meglátásra jutott, hogy vele vagy nélküle is ugyanoda jutnak a gyerekek; a szabadság megteszi a hatását úgylis.”

Lucien nagyon kedvelte Neillt, annál is inkább, mivel emlékeztette őt a nagyapjára – „folyton nagy csapat gyerek követte, amerre mászkált a bő kordgatyájában meg kopott zakójában. Az a fajta volt, aki mindig hord magánál zsinórt, gyurmát és bicskát. Úgyhogy ez nagyon tetszett benne. De igazán közeli viszonyban nem voltam vele.”[1]

Ena épp ellenkezője volt a jóságos öreg bácsinak, Neillnek. Lucien szavaival élve: „Mindenki alaposan be volt tojva Enától. Igen kemény nő volt.” Később azonban egészen megváltozott a véleménye róla: „Én azt az arcát is láttam, amin megmutatkozott a félelem és gyarlóság, amit szolgálatban sose mutatott. Azt hiszem, nagyon meg volt rettenve attól a

feladattól, hogy az iskolát egyedül irányítsa. Hatalmas felelősség nehezedett a vállára, és baromi nehéz volt csinálnia. Felvett egy kemény, rettenthetetlen álarcot, és ez szerintem Summerhillnek csak a javára vált. A praktikus emberek így fejezik ki magukat. Nem hinném, hogy ettől ne lett volna neki meg az ösztönös lény is. Az igazság az, hogy kifejezetten szókimondó volt. Ha felbosszantottuk, rögtön kifejezésre is juttatta a nemtetszését, de soha nem tartott haragot.”

Luciennek ráadásul még tanulási nehézségei is voltak, amin előző iskolai tapasztalatai nem segítettek. „Nem tudom, hogy tényleg dyslexiás voltam-e, de az írás komoly nehézségeket okozott, és ha elfáradok, most is okoz. Rettenetesen feszült voltam, mert az előző iskolákban a tanárok folyton fölém magasodva bámulták, mit csinálok, én pedig ettől teljesen leblokkoltam. Ez a kép sokáig bennem élt, és lehet, hogy ez motivált arra, hogy a magam ura legyek végül.”

Néhány tanárnak feltűnt Lucien problémája, különösen Peter Woodnak. „Nagyon közel kerültem Peterhez. Kicsit furának tűnhet, ha azt mondom, nagyon szerettem a fickót. Rengeteget agyagoztam vele. Azt hiszem, ő volt nekem az apa-modell. Fantasztikus ember volt és fantasztikus korongozó. Bernard Leachtól tanulta a mesterséget; mindenféle japán technikát. Egyik vakáción haza se mentem, hanem Summerhillben maradtam, csak azért, hogy tanulhassak tőle. Igen jól elsajátítottam a dolgokat, de sajnos a Peterrel való kapcsolatom meglazult a végén, és elhanyagoltam őt. Rajtam bukott el a dolog. Nem is nyúltam agyaghoz vagy 15 évig Summerhill után. Egyszerűen képtelen voltam rá. Körülbelül egy évvel az után, hogy elhagytam az iskolát, jött egy képeslap, rajta ezek a szavak: <<Sajnos Peter Wood meghalt.>> Le is mentem a temetésre, de a vonat késett, úgyhogy lemaradtam róla.”

Az agyagozáson kívül Lucient érdekelték a természettudományok és a környezettan – „azaz, hogyan lehet puskaport meg bombát készíteni. Imádtam az ilyesmit. A természettudomány-tanár maga

is egy nagy gyerek volt. <<Gyerünk srácok, lőjük fel ezt a rakétát!>> – ez a típus. Aztán, ha valakit érdekelt, mi is történt kémiailag, annak szívesen elmagyarázta. Hogy jó tanár volt-e? Ki tudja? Maggie-t, a környezettan-tanárnőt nagyon kedveltem. Ő volt a legjobb. Sokat is tanultam tőle a természetről.” Mint sok más ex-summerhilli diák, Lucien is úgy véli, hogy a tanárok között sok volt a maga is lelki problémákkal küzdő ember, és nem mindegyik volt jó tanár. „Néhányuk szuper jó volt, mások meg éppen nem.”

Lucien összesen kétszer vezette a heti gyűlést. „Az utolsó időkben nagyon magamnak való lettem. Emlékszem, hogy egy egész évig mást nem csináltam, csak olvastam. Négyyszer olvastam el a *Gyűrűk urát*, és mindent, amit érdekesnek találtam a könyvtárban – ami nem volt egyszerű feladat, lássuk be. Úgy hallottam, már jobb a helyzet e téren. Uramatyám, milyen gyenge volt akkor a könyvtár! Azt hiszem, azért olvastam olyan sokat, mert későn kaptam rá az ízére. Magamtól tanultam olvasni, a gyakorlat tett mesterré. És írni ugyanígy. Nem emlékszem, hogy valaha is megkértem volna bárkit, hogy segítsen, mert egyszerűen nem akartam segítséget. Úgyhogy Neill elmélete, miszerint <<hagyd békén a gyereket, és a maga idejében majd úgyis megtanulja, amit akar>>, működött az én esetemben.”

Ám tanórákra továbbra sem járt. „Az utolsó évben Ena el is kapott, és megkérdezte: <<Nem kéne most már eljárnod egy-két órára? Már nem sok időd van ám itt!>> Ez nem történt meg túl gyakran Summerhillben! Nem érdekelt ez senkit. Akkor elkezdtem örülten órákra járni, de a vége felé egyszerűen abbahagytam. A közép szintű vizsgáknál megmaradtam.”[2]

Lucient nagyon nyomasztotta a gondolat, hogy el kell hagynia az iskolát. Úgy érezte a régi átok megint ráül. „Megint ott lebegett előttem a rémkép: el kell veszítenem azokat az embereket, akiket megszerettem.”

Summerhill után

Szerencsére Summerhill eléggé elsimította a tanulási nehézségeimet, és elültette bennem a készletet a tanuláshoz – épp mikor eljött a távozás ideje. Úgy emlékszem, hogy még a háború előtti időkben Summerhillben 18 éves korig lehetett maradni. Én is szerettem volna addig maradni. Bárcsak lett volna még egy-két évem ott! Nagyon bezárkóztam magamba, és visszavágytam az iskolába. Csak nagyobb koromban kezdtem el részt venni a közösségi életben. Mindenkinek más a fejlődési tempója. Nekem Summerhill lett az otthonom, és mikor épp kezdte volna kifejteni jótékony hatását, már mehettem is onnan. Én nagyon nehezen veszem a változásokat. Kifejezetten stresszel. Aztán megszokom az újat, belerázódom, és a visszaállást a régibe ugyanolyan nehezen veszem, mint az új megszokását.

Van egy visszatérő álmom, amiben felnőtként térek vissza Summerhillbe, és kapok még egy esélyt. Visszamegyek és a Carriages[3]-ben kapok szobát, és megtehetem, amit akkor nem tettem meg. Mindig úgy érzem magam, amikor ebből az álomból ébredek, mintha épp csak akkor hagytam volna el az iskolát. Nagyon felzaklat, és elszomorít.

Sokaktól eltérően, én nem tanultam tovább, hanem egyből dolgozni kezdtem. Az első munkámat egészen véletlenül kaptam, és ez mindjárt rávezetett arra az útra, amin ma is járok. Ez a zenetechnológia; úgy gondolom, jobb utat nem is választhattam volna. Akkoriban a zenetechnológia az aranykorát élte. Érdekes, hogy mindez nem Londonban összpontosul, hanem vidéken, főleg Oxford megye környékén. A világ legnagyobb agyai bujkálnak azokon a vidéki kis utakon. A Solid State Logic[4] egy kis Oxford megyei stúdióban kezdődött, ahol egy pár fickó tervezett magának egy 16-sávós keverőpultot – én pedig történetesen épp ott voltam velük.

Tizenhét-tizennyolc éves voltam, az apám pubjában dolgoztam; Colin Bateman, a mérnök, idejárt sörözgetni, így ismertem meg. Jó kis dilis helynek tartotta Summerhillt, és tudta, hogy engem is nagyon érdekelnek a hi-fik, úgyhogy egy nap megkérdezte, nincs-e kedvem mellette dolgozni segédmérnökként, harminc fontért. Kibogozhatnám a kliensek gitárhúrjait, meg sodorhatnám nekik a füves cigiket. Persze mentem. Ez akkor volt, amikor a 16-sávós rendszer épp nagy szám volt. Colin Sanders, a főnök, egy elképesztően tehetséges tervező és mérnök, úgy vélte, hogy a piacon forgalmazott cuccok semmire nem jók. Úgyhogy tervezett magának egy saját pultot, és a producerek, akik az együtteseikkel jöttek, pl. Greg Lake a Spitfire producere is, mindig közölték, hogy „Ez a pult maga a csúcs! Állítsd ki a londoni APRS[5] Show-n.” „Jaj, na menj már!” De végül is meggyőzte, Colin pedig eladott hármát a standon, és vissza se nézett többé. Aztán a végén ő gyártotta a legjobb keverőpultokat a világon. A Beep nyolcat vagy tizet vett belőle. Manapság már mindenkinek van egy ilyenje.

Colin Sanders igen inspirálóan hatott rám. Az, ahogy dolgozott. Ő maga nem zenész, de imádja a zenét, és zenetechnológiához nagyon ért, és a tökéletes minőségre tört. Én is egy kicsit maximalista vagyok. Gyakran odáig jutottam, hogy vissza kell tartsam magam erőszakkal, hogy ne kérődzem a dolgokon túl sokáig. Meg kell tudni állni egy bizonyos ponton, és később visszatérni rá. Most már nincs ilyen problémám, de régen volt.

Ez volt az első munkám, és azóta is az egyetlen olyan munkám, amiben a szintiszta érdeklődés és a személyes ambíció motivált engem. Zenészek és mérnökök dolgoztak zenészek és mérnökök számára, ezért volt olyan jó az egész. Mindenkinek felkeltette az érdeklődését így vagy úgy, és vonzotta hozzánk a világ leghíresebb emberit. Egyszer Peter Gabriel jelent meg nálunk, és ott csevegett körülöttünk; vagy kimentem a recepcióra, és Pete Townshendbe botlottam, aki épp a titkárnőt fűzte. Ebből

nem csináltunk nagy ügyet. Az imént beszélgettem Kate Bush-sal. Na bumm. Ők voltak az átlag ügyfeleink, nekem pedig az első munkatapasztalatom.

Szóval így történt, hogy véletlenül belecsöppentem ebbe a világba. Hét évig tartott, hogy jó időben voltam a jó helyen. Persze azért nehéz volt. Az emberekkel való kommunikáció egy közös summerhilli háttér és a gyűlés támogatása nélkül sokkolóan hatott rám, és nem is voltam túl sikeres ezen a téren. Bizony jó sok kemény leckét kellett vennem az életből, még hozzá nagyon rövid idő alatt, mert alaposan megégettem magam párszor. Például a párkapcsolatok Summerhillben olyan jó egyszerűek voltak, és senkinek eszébe sem jutott lenyúlni a másik barátját vagy barátnőjét. Kilépve a való világba pedig ráéreztem, hogy a nőnek, aki épp egy szakításon volt túl, csak arra kellettem, hogy féltékennyé tegye a hapsiját, és letesztelje, visszamegy-e hozzá végül. Férfiak és nők kihasználták csak egymást. Ezt nagyon frusztrálónak találtam. Naiv voltam, hiszen ilyesmi Summerhillben soha nem történt meg.

Igen, persze, mindenki életében jelen vannak bizonyos játszmák, Summerhill sem kivétel ez alól, de az akkor is valahogy másmilyen volt. Mindannyian játszmákat játszunk, meg kell tanulnunk a forszát, akár az üzletben, akár az emberi kapcsolatok terén, egy kicsit. De a lelkünk mélyén csak megvetjük az effajta viselkedést. Erre jöttem rá a való világban, és ez nagyon nem tetszik nekem. Summerhill kapuin kívül a világ merőben más, mint a kapukon belül. Egy csomó dologra igen jól felkészít, de sok dolgot elfed. A külvilágban nem kapsz annyi törődést, mint Summerhillben. Nem egy olajozottan működő, igazi demokráciában kell majd élned. A világ ehhez túl nagy. És amúgy sem summerhillistákkal van tele. Bizonyos területeken Summerhill által igazán éretté lehet válni, amit egy hagyományos rendszerben felnövő ember nem tapasztal meg. Ám más területeken viszont hihetetlen naivitást nevel beléd, miközben az emberek legnagyobb része

azokon a területeken csöppet sem naivak (bár ezt nem lehet az erényei közé sorolni). És azokon a területeken, ahol a világ azt várja tőled, hogy kemény és kérges legyél, Summerhill nem keményít meg.

Vannak olyan nehézségek, amikbe könnyen beletörhet a bicskád, főleg, ha saját vállalkozásba fogsz. Egy ideje már ezt teszem egy társammal karöltve, elektronikai cikkekben utazunk. A gyártók keze alá dolgozunk. Volt, hogy a katonaságnak dolgoztunk, és alá kellett írunk a Hivatalos Titok Törvényt. A kütyüim egy része talán olyan tárgyakban végezte, amiket emberölésre is felhasználnak, és ilyenkor a lelkiismeretemet a sutba kellett dobnom, és tennem a dolgom tovább. Nem vettem könnyen a dolgot, és el kellett töprengenem – hajlandó vagyok-e olyasmiben részt vállalni, ami idegen emberek halálát okozza? Hajlandó vagyok-e egy láncszem lenni idegen emberek meggyilkolásának a folyamatában? De ilyesmire szükség lehet. Amikor ezt elmondtam néhány summerhilli társamnak, teljesen kiakadtak. Az első reakciójuk az volt, hogy ugyan mi visz rá engem ilyesmire? De ez nem ilyen egyszerű. Az egyiküknek meg is mondtam: „Figyelj! Te egy gitáros vagy, és van egy együttesed. Ha az egyik fellépéseden közölném veled, hogy szupernek talállak, és szerződést szeretnék veled kötni, de az együttesed tagjaival nem, tutira veszem, hogy szednéd a sátorfádat, és magad mögött hagynád a társaidat.” Azt felelte: „Naná.” Mire én: „Igen, ezt kell tenned ahhoz, hogy eljuss oda, ahova tartasz, a célod felé.” Ki a megmondhatója annak, milyen eszközökkel szabad élni a való világban? Nagyon sok ilyen vitát folytathatnánk. Valójában azonban sokszor történt meg, hogy első körben aláírtam a szerződést, aztán vissza is vontam.

Amikor Summerhillben vagy, könnyű a szép pacifista eszméiddel boldogulni. Sokan igazi maradi szocialisták Summerhillben, vagy legalábbis szeretnék azt hinni. Politikailag balosok. Igen, Summerhillben jelen van egy alapján véve szocialista rendszer, de ugyanakkor ott van a szabad vállalkozó szellem

is, és mindenki kimutathatja a lehető legnagyobb egóját. De nekem úgy fest, hogy mindenki visz magával amolyan kis politikai „csemegét”, és én ezt egyáltalán nem érzem realisztikusnak. Kicsit túl direktnek érzem. És ettől kicsit elcsépeltnék is.

Vannak, akik úgy látják, azért lettem üzletember, mert nem dül bennem a kreativitás, de az üzlet igenis kreatív szakma. Meglátni előre az utadat – ez az, ami nagyon érdekes az üzleti életben, és ebben kell nagyon találékonynak lenni, hogy eldöntsd, merre indulj el. Ez pedig annyira izgalmas, fantasztikusan pezsdítő érzés! Csak az a baj, hogy ez az érzés rövid ideig tart csak, olyan, mintha szereplés után lejönnél a színpadról. A kreativitás alapja – akár a művészetekben, akár máshol – a találékony gondolkodáson alapszik. Az üzletben a művészi sznobizmusból is van egy jó adag. Egy üzletet fenntartani, ahhoz baromi sok kreativitás kell. Folyton résen kell lenned, mert jönnek az újabb és újabb kihívások, és az idő is szorít. Mindig iszonyatosan össze kell szedned magad, hogy kihozd a legtöbbet az újonnan fejlesztett dolgokból, és a vásárlókból. Mi voltunk az ország harmadik legnagyobb elektronikai alvállalkozói, milliós éves bevétellel. De a partnerem berezelt egy idő után, és úgy döntött marad a biztos pályán. Más irányban kezdtünk gondolkodni, ami elszomorított, és kiábrándított, úgyhogy leléptem. Most bezárult a kör, mert ugyanabban a szférában dolgozom, mint ahol kezdtem, a zenei technológiában, és nagyon jól megvagyok.

Amit a saját vállalkozásomban megtanultam, az az, hogy akármit is csinálsz, annak igazinak kell lennie – ha csődöt mondasz vele, akkor is. Nem bújhatsz szlogenek mögé. És a legjobban csapatmunkában megy a dolog, bár sokan nem így gondolják. Sok mindenben hasonlóan kezeltem a beosztottjaimat, mint Colin Sanders. Próbáltam felébreszteni bennük a belső motivációt. A summerhilli közösségi elveket is próbáltam alkalmazni, hogy az ügyeket hatékonyan tudjuk intézni. A summerhilli alaphozzáállást jól rá lehet húzni az üzleti életre is. Ez

magával vonja az igazi kooperációt. Micsoda jó kis löketet ad ez a felfedezésnek! Persze így is néha megingathatatlanak és kérlelhetetlenek kell lenni, de mégis sokkal pozitívabb így a légkör. Summerhillnek pedig sokkal többet kellene beengednie a kapui mögé az igazi életből – például tarthatnának üzletvezetési tanórákat. A srácok csinálhatnának rendes üzleteket. Milyen jó módja lenne ez annak, hogy a Summerhill-elveket a való világban is elültessék! Rengeteget tanulhatnának a nem-summerhilli emberek a közös munkáról, a summerhilli gyerekek pedig jobban össze lennének kötve a külvilággal, amiben nem jeleskedik most az iskola, valljuk be. Járul a Summerhillhez egy bizonyos sziget-mentalitás, ami annak köszönhető, hogy sokszor veszik osztály alá őket kívülről. De, mint minden jól megépített erőd, mindegy mennyi ellenség veri a kapuját kívülről, előbb-utóbb a vár az ostromlottak börtönévé válik.

Úgy vettem észre, hogy sok Summerhillbe járt embert megrontja a külvilág a későbbiek folyamán. Nem tudom, hogy ennek tudatában vannak-e vagy nem, de az biztos, hogy sokan megváltoznak. És nem hiszem, hogy gyakran néznek vissza. Nem hiszem, hogy összehasonlítják Summerhillt a külvilággal. Én viszont megteszem ezt. Én még mindig másképp nézek Summerhillre. Mindig tudatában vagyok, ha egy játszmába belemegyek, vagy kiszúrom, ha más teszi azt, és közben arra gondolok, hogy micsoda hitvány dolog az ilyesmi, és egyáltalán nem szívesen megyek bele ilyesmibe. Megteszem, de húzódozva. De vannak olyanok a legközelebbi summerhilli barátaim között, akikhez már az égvilágon nincs semmi közöm. Túlságosan belebonyolódtak a materialista világ dzsungeltörvényeibe. A nagyvárosi élet pedig kifejezetten taszít. Az emberi játszmáktól pedig hányingert kapok.

Azok, akikkel még tartom a kapcsolatot, gyakran tűnnek kiábrándultnak Summerhillel kapcsolatban. Valahogy ez jön át. Csalódottak és dühösek egyben. Néhányan azt hajtogatják, hogy Summerhill nem hajtotta őket eléggé a tanulásban. Sokkal

jobban kellett volna. Summerhill csődöt mondott velük. Szerintem ezek a saját kudarcukat vetítik ki az iskolára. Az egészben ugyanis a pláne épp az, hogy én magamért vállalom a felelősséget. Nem kell tanórákra járnom, megtehetem, hogy nem megyek. Ha nem megyek, az az én döntésem. Nem másnak a hibája. A lehetőségek adottak. Ez a vadállatok természete. Egy csomó ember mindig másokat hibáztat a saját baklövéseiért. Amikor azonban summerhilliek teszik ezt, úgy érzem, hogy épp a lényegét nem fogták fel az egészből. Hiszen ez Summerhill lényege: a szabadság, hogy tehess, amit jónak látsz. Nem csak az a szabadság, hogy ne tegyél meg valamit. És ha már csinálsz valamit, akkor állj hozzá pozitívan.

Ilyenkor azt gondolom, hogy inkább maradjak érzékeny és naiv, és gázoljanak át rajtam, minthogy kérges és fásult legyek. Ezek az emberek mind kiábrándítóan cinikusak lettek. Lehet, hogy jártasabbak a játszmákban, és nem taposnak beléjük olyan gyakran, és sikeresebbek, de úgy érzem, eladták a lelküket. Ezt nagyon utálok az emberekben. Nekem csak annyi megengedett az ilyesmiből, amennyi a túléléshez feltétlenül szükséges. Inkább essem pofára. Még mindig élek az ártatlanság vélelmével. Néha persze nagy bakot lehet löni, de a cinikusok nem bíznak senkiben, az ő tiszteletüket ki kell vívni. Gyerünk, bizonyítsd be, hogy én vagyok a hunyó – ez a hozzáállásuk. Látom ezt néhány summerhilliben is. Mi más a cinizmus, mint a cinikus önvédelme a másik cinikus támadásai ellen? Ez engem nagyon elszomorít. Nem tartom helyesnek az ilyen hozzáállást az élethez.

Szándékosan nem mentem Summerhillnek a közelébe sem sokáig. Direkt olyasmibe kezdtem, aminek semmi köze nincs Summerhillhez, olyan való világ-dolgokba. Aztán, mikor felmentem Londonba, azt vártam, hogy ott majd kevesebb cinizmussal találkozom, de azzal kellett szembesülnöm, hogy az ottani summerhilliek pont olyanok lettek, mint az átlag. Vannak még közös pontjaink, de lényegében leírtam őket.

Két dolog van, amit az én generációmbeli summerhilliek nem

tesznek: 1. megházasodás 2. templomba járás. A legtöbbszörük – azok közül, akikkel találkoztam – elvből gondolják azt, hogy ez a két dolog szart sem ér. És nem is fogadják el azokat a summerhillieket, aki ezeket teszik, vagy megtették. Én viszont úgy gondolom, mindenki csinálja azt, amiről úgy érzi, hogy tennie kell. Már-már ellen-sznobéria párosul mindezzel: „Mi summerhilliek vagyunk, mi még Krisztusnál is jobban tudunk mindent; mindenkinél mindent jobban tudunk.” Valójában pedig pont ugyanazt csinálják, ami miatt kikelnek mások ellen. Túl sok ilyet láttam, és elegendem van ebből. Mindkét féltől tudnod kell tanulni, és akár summerhilli az illető, akár nem, akkor is csak ember. A summerhilliek sem különbek másoknál. Abból is látszik ez, hogy ők is ugyanúgy hajlamosak a sznobériára. Vagy abból is, ahogy egy-egy kínosabb témát, pl. a homoszexualitást kezelik. Nem elfogadható, ha egy meleget megszólalsz, de az rendben van, ha egy meleg teszi meg ugyanazt veled. Rendben van, mert melegnek lenni olyan szabad dolog. Rendben van, ha tiszteletlen vagy destruktív vagy, amennyiben azt a homoszexualitás nevében teszed. És akkor arra jutsz, hogy ezek a szabad emberek is ugyanolyan előítéletesek és bizalmatlanok és féltékenyek, mint mások.

Nem akarom én Summerhillt ostorozni, csak arra akarok kilyukadni, hogy Summerhill pont annyi, mint amit te magad kihozol belőle, ahogy kezeled a szabadságot. És sokszor kétségeim vannak afelől, hogy sokan jól kezelik-e, főleg a klikkekbe gyűlt summerhilliek esetében. Már elfásította őket a külvilág, de igazából még mindig Summerhillben élnek. Nem mennek bele mély érzelmi dolgokba, csak a véleményüket fejtegetik, ami mindenről megvan. Persze a véleménye alapján ismereszik meg az ember, de nem az számít, hogy van-e véleményed valamiről, hanem, hogy mi a véleményed arról a dolgról. Summerhillben én azt tanultam meg, hogy képes lehetsz úgy megérteni, és elfogadni a másik véleményét, hogy közben egyáltalán nem értesz vele egyet. A másságot tartod tiszteletben. Ez az egészben a poén! Én úgy érzékelem, hogy általában a summerhilliekben van egy hajlam arra nézve, hogy

mindent jobban tudjanak másoknál, de igazából nem fogadnak el olyasmit, ami merőben más, mint ők. Pedig már ideje lenne elsajátítani ezt is. Ha valamivel alapjába véve nem értesz egyet, rendben van, egyet érthetsz azzal, hogy mindenkinek legyen meg a saját véleménye. Ez majdnem egyenlő azzal, hogy tiszteld az ellenségedet. De a summerhilliek a maguk igazát fogadják csak el, és nem veszik észre, hogy még korlátozottabbak annál is, aki elutasítja a Summerhill-elveket. Az ugyanis legalább odafigyelt valamennyire rád, miközben magyaráztad neki, hogy erre az elutasító véleményre jusson. A summerhilliek egyszerűen elhatározták bizonyos dolgokról, hogy azok úgy nem jók, és pont. Beleragadtak a saját mocsarukba. Ez a londoniakra különösen érvényes, mert ott védekező állásba kell, hogy álljanak, hiszen sokkal kegyetlenebb a világ ott. Homokzsákokkal kell körülvegyék magukat. Én ebben nem akartam részt venni. Fura, hogy jóban vagyok olyanokkal, akinek semmi közük Summerhillhez, akiket utána ismertem meg. Akár a bögyükben van Summerhill, akár nincs, én kijövök velük. Én elfogadom őket úgy, ahogy vannak.

Sokan úgy látják, hogy eltávolodtam Summerhilltől, de szerintem én vagyok hozzá közelebb, mint ők mostanában. Ahelyett, hogy visszajárkálnék oda, próbálom használni azt a tudást, amit ott szereztem. Ez már egy kicsit a spiritualitás szintjén mozog. Nem tudok semmi újat mondani vele kapcsolatban, már mindent elmondtak. Örökzöld dolgokról van szó. Nem vallás ez, de hasonló: reményről és az emberi természetről szól. Az emberi természet szebbik oldaláról – ami ott kifejezésre is jutott.

Ha nem érzek készletét visszalátogatni, mert nem szimpatizálok azokkal, akik most ott vannak, vagy nem akarom látni, hogy minden milyen kicsinek tűnik, ahhoz képest, ahogy az emlékeimben él – hát nem megyek vissza. Ez tényleg olyasmi, amit el kell tudni engedni. Mint például a gyerekkorodat, és élned kell tovább azzal, amit benned hagyott. A megbúvó kellemetlen érzések pedig elmúlnak idővel. Nem minden fehér és

nem minden fekete, de igazán nagy bajom nincs Summerhillel. Főleg az alapelvekkel nincs. Summerhill lényege az, hogy ráébreszt, sosem nősz föl igazán, és sosem hagyhatod abba a tanulást. A hagyományos iskolázás örök ellenségévé tett, de a tanulás iránti gyerekes vágyat belém plántálta. Az átlag iskola kiverte belőlem ezt. Jó, ha némi formális képesítéssel hagyod el az iskolát, de ha nem, akkor sincs semmi. Akár van papírod, akár nincs, meg fogod tudni mutatni, hogy képes vagy a feladatod elvégezni. Mert a munkaadókat igazából csak ez érdekli. Ez a lényeg, ez számít. És igen, a Summerhill-dolog létezik és beválik.

Nagyon sok olyan emberrel állok kapcsolatban, akik a normál iskolai rendszerben végeztek – a feleségem is ilyen. Sokat meséltek az iskolai éveikről, az érzelmi zsarolásról, a kisdéd játszmákról, a présről. Nem akarom mindennek kitenni a gyerekeimet. Nem csak a kötelező órára járásról van szó. Inkább arról, hogy tudatosabban éljenek át dolgokat, olyanokat, akiről eddig beszéltem. Nem arról van szó, hogy nem tudnék bízni a gyerekeimben. Csak nem akarnám máshova adni őket. De ha Summerhillben kötnek ki, remélem, hogy több kapocs köti majd őket a külvilághoz. Én teljesen bele voltam veszve Summerhillbe, így hatalmas sokk volt elhagynom.

Utóirat (2005)

Mióta ezt a riportot készítették velem, újra a zeneiparban dolgozom, mint szabadúszó. Aztán egy zsúpfedélkészítő mellett is dolgoztam pár évig. Mi természetűtük, és takarítottuk be a nádat. Egy 80 éves kéveköttőgépet vezettem. Nagyon izgalmas munka volt megtanulni az ősi trükköket. Ez volt talán az eddigi legnehezebb munkám. És jól is fizetett. Aztán vezettem egy falusi TELE-házat, ahol faxolni, internetezni, fénymásolni stb. lehetett, de ez még jóval az internet-kávéházak ideje

előtt volt.

Ez után visszamentem pubokban dolgozni. Ma egy bristoli pubot vezetek, ugyanott, ahol apámnak annak idején kocsmája volt, úgyhogy a kör bezárult. Újranősültem, és a feleségemmel együtt birtokoljuk a pubot. Két gyerekünk van, egy pedig nemsokára fog megszületni. Mindketten örülnénk, ha a gyerekek Summerhillbe járhatnának, ha meg fogjuk tudni engedni magunknak ezt anyagilag. A feleségem utálta az iskoláit.

Van egy könyv, ami nagyon megihletett, Kahlil Gibrain *Prófétája*. Nagyon jól passzol Summerhill filozófiájához. Az ősi kereszténységgel semmi bajom. A minőségi életről szól, és arról, hogy ne féljünk a haláltól. Neill próbálta kihozni az emberekből a jót, azzal, hogy megszüntette a félelmet. Az érzelmi demokráciáról van szó – ne engedd, hogy a félelem irányítsa az életedet. Ismerd el a létezését, de ne vesd alá magad neki. Neill beleillik az olyan nagyok sorába, mint Gibrain, Jézus Krisztus vagy Gandhi – hasonlóak az elveik. Azt hiszem, teret kell engednünk a spiritualitásnak is. A félelem öli meg a szeretetet, nem a halál.

(2011)

Immár négy éve több pubot is üzemeltetek, és közös képviselőt is vállalok társasházakban. Most is Bristolban élek, de már négy gyerekkel, akiket Summerhillbe fogok küldeni, amikor anyagilag eljutok odáig. Az évek során elkezdtem basszusgitarozni együttesekben – főleg rock és blues műfajban.